

İSPANYA'DA MİLLİYETÇİLİK VE TARİHİ ROMAN*

Yrd. Doç. Dr. María Jesús HORTA

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

İspanyol Dili ve Edebiyatı Bölümü

hortamj@istanbul.edu.tr

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4146-005X>

Öz

Edebiyat, milliyetçi mitlerin yaratılmasında temel "araç" olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyıldaki liberal milliyetçiler, mutlakiyetçi monarşilerin lehine kullanılmış olan bütün kültürleri sahiplenerek kendi kanonlarını oluşturmuşlar ve bunlara yeni bir anlam kazandırmışlardır. Aynı zamanda, onların savundukları ideolojinin temel alınması suretiyle yaratılan yeni eserlerin ortaya çıkmasını da desteklemişlerdir. Romantizm hareketi, edebiyat ile milliyetçiliğin birleştirilmesine en büyük katkıda bulunan etkenlerden biri olmuştur. Roman, çok geçmeden, devletin savunduğu milliyetçiliğin en güzel sanatsal ifadesine dönüşmüş ve büyüyen nüfusun arasında gittikçe yayılan en basit bir araç haline gelmiştir. Öte yandan, Tarih ile Edebiyat arasında Eski Çağlardan beri çok derin bir ilişki bulunmaktadır. Bu anlamda, XIX. yüzyıldaki tarihî romanlar bu ilişkiye bir yenilik getirmiş, ama aynı zamanda okuyuculara ulusların geçmişlerini hoş bir biçimde tanıttak yepyeni bir sanat biçimi olmaya özenmiştir. Bunların amacı, yalnızca şahıslara ya da tarihlere bağlanmadan, gerçeklere benzerlik ile eğlendirme unsurunu birbirine katarak, tarihe karşı bir ilgi uyandırmak olmuştur.

Anahtar Kelimeler: İspanya, XIX. yüzyıl, milliyetçilik, tarihî roman.

NATIONALISM AND HISTORIC NOVEL IN 19th CENTURY SPAIN

Abstract

Literature served as a fundamental "tool" when it came to creating nationalist myths. The nationalist liberals of the 19th century formed their canon taking control of all the culture which had been used in favor of absolute monarchies and they gave it a new meaning. At the same time, they encouraged the emergence of new works based on the ideology they defended. The Romantic Movement was one of the factors which collaborated most in uniting literature with nationalism. Novel immediately converted into the best artistic expression of state nationalism and into the simplest way to expand it among growing number of people. On the other hand, the relationship between history and literature had been strong since Ancient History. In this regard, historical novel in the 19th century is assumed to renovate this connection, but it also turned out to be a new artistic form which would make the past of nations public to readers in a pleasant way. Its objective was to raise interest in history combining credibility with entertainment, without just limiting itself to figures or dates.

Keywords: Spain, 19th century, nationalism, historic novel.

* 1) Bu makale, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü'nün YADOP Programı yardımıyla gerçekleştirilmiştir (Proje numarası: YADOP-51742/ ID: 2642).

2) Bu makale, "NACIONALISMO Y NOVELA HISTÓRICA EN ESPAÑA (1800-1870)" orijinal başlığı ile tarafımızdan İspanyolca olarak yazılmış olup Türkçeye İnci KUT tercüme etmiştir.

GİRİŞ

Antik toplumlarda mitler, topluluğun tümüne örnek oluşturmaya yarayan, kutsal özellik taşıyan birtakım hikâyelerdi. Modern çağda, gerçekleri mitler aracılığıyla anlama biçimi ortadan kaybolmamış, yalnızca kuvvetli bir Rasyonalizm ile bir arada yaşayacak şekilde uyum sağlayarak değişikliğe uğramıştır. Mitler, insanlar arasında çok geniş ölçüde bir bağlılık yaratabilecek ve örnek oluşturabilecek kapasitede kişilerin, olayların ya da fikirlerin semeresidir. Ancak aynı zamanda çok farklı eğilimlere sahip politik yönlendirmelerin sonucunda çarpıtılarak yeniden oluşturulmuşlardır. Mitler, tarihsel ve ideolojik bir mantığın işlevsel sonucu olarak doğar, ölür ya da yeniden ortaya çıkar. Belli bir zaman için hangi mitlerin uygun olduğuna karar verilirken genellikle gerçekleştirilen ayırım, "doğal" değil, tamamen kasıtlıdır (García Cárcel 2007: 14).

Eski mitlerle yenileri arasındaki temel fark, belki de, yeni mitlerin, aydınlarla belli siyasi güçler arasında çıkarılara dayalı bir işbirliği yoluyla, çok daha özenli bir biçimde oluşturulmuş ve daha gelişmiş araçlar kullanılarak insanlara iletilmiş olmasında yatar (Salas 2010: 20-22). Mitler, her zaman, belli bir soruya kabul edilebilir bir yanıt oluşturabilmek için yaratılmışlardır; amaca bir kez ulaşıldıktan sonra, tıpkı dinler gibi, anlattıkları şeyin gerçek olup olmamasından ayrı olarak, tartışılmaz bir olguya dönüşürler. Ancak yeni bir mit tümüyle gerçekdışı da olamaz, zira öyle olduğu takdirde, yöneltildiği toplumun ortak belleğinde kolay kolay yer alamaz (Salas 2010: 23-24). Halkın büyük bir çoğunluğunun (şimdiki zamanla ya da geçmişle ilgili) Tarih bilgisi oldukça yetersiz olduğundan, genellikle yapılan şey, yeni mitleri geçmişle ilişkilendirmek ve böylelikle onlara eskilik ve saygınlık kazandıracak bir şekilde cilalamaktır.

Eric Hobsbawm ile Terence Ranger, bir süre önce (1983), mit yaratmanın alışıldık üç yolunu ortaya koymuşlardır: gerçeklerle kurguyu birbirine katan, yarı-kurgulama; gerçekleri tümünden tahrif etme (örneğin Ossian'da olduğu gibi); ve olayları tamamen uydurup yeniden yaratma öğelerin yoktan yaratılması (ki bunun da en iyi örneği bayraklar ya da marşlardır). Bu üç yolun her birindeki amaç aynıdır: yani, şimdiki zamanın gereksinimleri ölçüsünde yeni bir geçmiş yaratmaktır (Hobsbawm 1983a: 10-13). Böylelikle, mit yaratıcılarının "olayların öyle gerçekleşmiş olması gerekirdi" diye gördükleri şey, "öyle olmuştur" a dönüşür. İktidarı ellerinde bulunduran kişiler (ya da iktidara geçmek isteyenler), rakiplerine kendilerini kabul ettirmek ve halkın ortak duygularını yönlendirmek için daima mitleri kullanmışlardır. Ancak, genel olarak sanıldığı gibi aksine, tarihten ve edebiyattan yararlanarak mitleri yaratanlar ve onları toplumun anılarıyla ilişkilendirerek inandırıcı hikâyelere dönüştürenler, her ülkedeki ya da her toplumdaki siyasetçiler değil, kültürlü elit tabaka olmuştur (Salas 2010: 29).

Edebiyat ve Milliyetçilik

Avrupa'da milliyetçiler iktidara geçtikleri zaman ve milliyetçilik bütün ülkelere yayıldığında, aydınlar, folkloru ve edebiyatı temel alarak bir dizi verimli mitleri zaten yaratmış bulunuyorlardı. Bu yeni kurumsal propaganda, bu mitlere uyum sağlamakla ve bunları yaymak için birtakım propaganda kampanyaları yürütmekle yetinmişti. Bu hikâyeler, zamanla halkın tamamına kendilerini kabul ettirdi ve kitleler tarafından kendilerine ait olaylar olarak algılanıp sorgulanamaz gerçekler olarak kabul edildi. Ancak bu milliyetçi mitlerin gerçek amacı, yeni yönetici sınıfların bileşmesini sağlamak ve yönettikleri halkların sadakatini garanti etmektir (Hobsbawm 1983a: 16; Hobsbawm 1983b: 273-274; Salas 2010: 45-46)¹.

Edebiyat, milliyetçi mitlerin yaratılmasında temel "araç" olarak kullanıldı. Edebiyatın, her tür ideolojiyle olduğu kadar yerleşik iktidarla da arasında (lehte ya da aleyhte olan) ilişkisi, her türlü toplum ve kültürün içinde değişmeyen bir unsur olarak kaldı. İşte bu yüzden, destekleyici bir edebiyata sahip olmak, iktidardakilerin her zaman elde etmeyi diledikleri vazgeçilmez bir koşul olarak kalmıştır (Even-Zohar 1994: 359-362). Elbette edebiyat tek birleştirici unsur olmuş değildir,

² İspanyol milliyetçiliğinin XIX. yüzyıl boyunca edindiği kuramsal dokuyu ve gelişimini daha iyi anlayabilmek için, bk. HORTA, María Jesús (2016). *İspanyol Milliyetçiliği. Kökenleri, İdeolojisi ve Ulusal simgeler (1808-1870)*. İstanbul: Kriter Yayınevi.

ama en sürekli ve (mimarlık, müzik, dans, spor v.b. gibi) öteki unsurlarla en güzel birleşebilen unsur olmuştur.

"Edebiyat"ın, kanon olarak kabul edilebilecek örnek birtakım yazılı metinlerin bütünü olduğu düşüncesi, Klasik dönemde Yunanistan'da ortaya çıktı. Üst sınıfa ait edebî eserler ile kitlelere hitap eden edebî varlık arasında daha başlangıçtan itibaren belirgin bir fark olmasına rağmen, kültürel etkinliklerin açık havada ve çeşitlilik gösteren geniş bir seyirci kitlesinin önünde gerçekleştirilmesi olgusu, geçmiş zamanların tarihlerinin bir araya getirilmesine yardımcı oldu, daha sonraları eğitimin temel unsuruna dönecek ve Yunanlıların başka kültürler arasında kendilerini öne çıkarmalarının en basit yolu haline gelecek olan, herkes tarafından geniş ölçüde kabul edilmiş bir kanon meydana getirdi. Öte yandan edebiyat, siyaset ve dil konusunda ortaya çıkan çeşitliliğe rağmen, (başlangıçta yalnızca ticari amaçlı ortak bir dil olan) *koine*'nin yerleşmesine yardımcı oldu (Even-Zohar 1994: 363-364).

XIX. yüzyıldaki milliyetçi liberaller, daha önce mutlakiyetçi monarşilerin yararına kullanılmış olan tüm kültürleri sahiplenerek kendi kanonlarını oluşturdular ve bunlara yeni bir anlam kazandırdılar. Aynı zamanda, onların savundukları ideoloji temel alınarak yaratılacak yeni eserlerin ortaya çıkmasını da desteklediler. Bu her iki yöntem, eski ve geleneksel olanı çağdaş olanla bileştiren yeni bir resmî sivil kültürün yerleşmesine ve millî eğitim aracılığıyla nüfusun tamamına yayılmasına olanak sağladı. Edebî metinler, o kültürün kendilerinin olduğunu hisseden herkesin bir araya geldiği bir ulusun varlığını savunmaya soyunmuştu. Böylelikle kimlik belirleyici bir unsur olarak kullanılan edebiyat, önce kültürel, sonra da siyasi birliği yaratmaya yaradı. Bu süreç, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde yaklaşık olarak bir yüzyıl boyunca sürüp gitti (Even-Zohar 1994: 369-370).

Romantizm hareketi, edebiyatla milliyetçiliği birleştirmeye en fazla yarayan etkenlerden biri oldu. Romantizm, belirgin bir ideolojiye sahip tek bir hareket olmakla kalmadı, aynı zamanda temelde, kimilerinin yeterince evrim geçirmemiş olduğundan, kimilerininse daha önceki düzenin sonunu getirmiş olduğundan değersiz buldukları gerçeklerle bağlarını koparmak isteyen bir bilinç halini aldı. Bu ikilik, bir yandan yeni fikirleri bir araya getirmeye yarararken, aynı zamanda "geçmişe geri dönüş"ü yeniden yaratmaya da yaradı; tarihe olan aşırı düşkünlüğü de işte buradan kaynaklanmış oldu. Romantikler, sözel olarak nesilden nesle aktarılmış olanlar da dahil olmak üzere her türlü tarihî belgeyi geri kazanma işini üstlendiler ve bunları farklı ulusların geçmişlerini aydınlatma yolunda kullandırlarken, aynı zamanda insanları okumaya ve tarihi öğrenmeye de özendirdiler. Ayrıca halkın basit gündelik dili kullanmasını da desteklediler ve böylelikle o zamana kadar fazla yayılmamış olan dillerin gerçek edebî dillere dönüşmelerine de yardımcı oldular (Barzun 2001: 689-713).

Milliyetçi ideolojinin başlangıcında "ulus" ile "dil" arasındaki ilişkinin pek de belirgin olmamasına rağmen, uzun vadede, Avrupa'daki milliyetçi hareketlerin büyük bir çoğunluğu "ulusal" bir dilin ve edebiyatın var olduğu düşüncesini kabul ettiler. Hemen ardından da bu her iki kavram geçmişte *İncil*'in kanon olarak kabul ettiği bir konuma geleceklerdi (Jusdanis 1990: 28-33). Edebiyatın milliyetçi terimlerle yeniden yorumlanmasına XVIII. yüzyılın sonlarında yeni yeni başlanmış olmasına rağmen, onun yeni bir ideolojiye dönüşmesi, Romantizmin etkisi sayesinde XIX. yüzyılın başlarında hız kazandı. Yazarların, kendilerini başka kültürlerden ayrı tutarak, kendilerine has ve özgün özelliklere sahip uluslara göre sınıflandırmaları da bu zamana rastlar. Örneğin İspanya'da, hangi yazarların gerçekten "İspanyol" olduklarına ve hangilerinin olmadıklarına XIX. yüzyılın ikinci yarısında karar verilmiş, öğrencilerin İspanya hakkında oluşturulmuş olan düşünceye uygun bir şekilde öğrenmeleri gereken yazarların ve eserlerin listeleri hazırlanmıştı.

Milliyetçilik ve Roman

Eleştirilenler, edebiyatta romanın doruk yaptığı zamanla kapitalizmin ve burjuvazinin zirveye ulaştığı zaman arasında bir ilişki olduğu konusunda son derece ısrarlı oldular, ancak

roman ile ulus-devletin ortaya çıkması arasındaki bariz bağlantı üzerinde pek fazla durulmadı. Yine de roman, belki de devletçi milliyetçiliğin bulabildiği en mükemmel ifade biçimi oldu ve gittikçe artan nüfusun içinde yayılabilecek en basit bir araç haline geldi. Fransa, Büyük Britanya, hattâ İspanya gibi milliyetçilik dönemi öncesi bazı devletlerin, romanın XVIII. yüzyıldaki gelişmesinden önce var oldukları açıktır. Ancak bir sonraki yüzyıla geçilirken Avrupa'daki ulus-devletlerin çoğunun kurulmasına yol açan siyasi ve toplumsal süreçler, her bir ülkedeki insanların, içinde yaşadıkları çevreyi aşmalarına ve birlik oldukları bilincine varmalarına yardımcı oldu. Öte yandan yeni milliyetçi bağlılıkları özendirme gereksinimi, bunları hayata geçirecek olan yeni simgesel biçimlerin gelişmesine de katkıda bulundu (Moretti 1997: 16-18). Romanlar, öteki milliyetçi simgeler karşısında, (iç çatışmalar da dahil olmak üzere) ülke içindeki farklılıkları daha büyük bir kolaylıkla "gizleyebiliyor", bu farklılıkları tüm yurttaşların okuyabileceği hoş anlatılara dönüştürebilen milliyetçi propaganda için çok daha yararlı olan bir birlik imgesi yaratabiliyordu. Belki de romantik romanlarda mesafelerin belirleyici bir önem kazanmasının nedeni de buydu (Moretti 1997: 21-23): olayların geçtiği mekân, dönemin ulaşım araçlarının gelişmesinin ve ulusçu bürokrasi sisteminin toprakları daha fazla denetim altında tutabilmesinin sonucu olarak, ulus-devletin gerçek boyutunun bilincine varılmasının bir yansımasıydı.

Edebiyatta Romantizm, daha başka şeylerin yanı sıra, geleneksel türlerin bir devrim geçirmesine olanak sağlayacak özelliklerle kendini gösterdi: çok daha özgür bir şiir ortaya çıktı, tiyatro tümüyle romantik bir espriye kavuştu ve özellikle anlatım biçimleri çoğaldı. Roman, hem Romantizmin hem de yeni yeni ortaya çıkmakta olan burjuvazinin tutkularını eşit biçimde yansıttığından, XIX. yüzyılın başlarında en fazla gelişen edebî tür oldu ve böylelikle yeni dönemin sanatsal ifade biçimine dönüştü (Ferreras 1980: 351). Romantizm dönemindeki romanlar pek çok farklı biçimlerdeydi. Ancak herhalde Avrupa toplumları yepyeni bir Tarih vizyonuna gereksinim duydukları için olacak, o döneme en güçlü bir şekilde damgasını vuran edebî tür, hiç kuşkusuz tarihî romanlar oldu. Bunlar işte o gereksinime bir yanıt oluşturuyor, böylelikle kimilerine kabul edilebilir ya da anlaşılır gibi gelmeyen bir realiteden kaçabilecekleri bir sığınak sunuyor, kimilerinin de eski zamanlarda kalmış (gerçek olsun ya da olmasın) bir evveliyata dayandırabilecekleri yepyeni sosyo-politik bir yapıyı oluşturmalarını sağlıyordu. Bu yüzden o dönemdeki tarihî romanlar iki türlü okunabilirdi: bir yanda yalnızca bir eğlence, diğer yanda yaşanan zamanla ilgili bir eleştiri ya da övgü aracı olarak (Ferreras 1976: 29; Moretti 1997: 32). İşte bu aynı nedenden dolayı Romantizm, siyasi bir bakış açısı taşıyan "angaje roman"ı başlatmış oldu.

Tarihî Roman

Tarih ile Edebiyat arasında her zaman derin bir ilişki bulunmuştur. Zaten tarihsel konularla ilgili ilk anlatılar edebî biçimleri benimsemişler², kurgu eserlerin pek çoğuna yüzyıllar boyunca tarihî olaylar gözüyle bakılmıştır (örneğin *İlyada*'da olduğu gibi). Günümüzdeyse tarih, geçmişteki olayların gerçek taraflarını ortaya koymaya çalışırken, edebiyatın gerçek olmaları gerekmeyen, yalnızca gerçekleşmiş olabilecek ve gerçeğe benzer olayları anlattığını düşünüyoruz (Fernández 1998: 38-39). Ancak şunu unutmamalıyız ki gerçek tarihî olaylar durağan değil, sürekli olarak revizyona uğrayan bir kavramı oluşturur. Öte yandan tarih, tümüyle gerçeklerle değil, yalnızca uzmanların "tarihî" olarak kabul ettikleri unsurlarla uğraşır. Bu unsurların seçimiye, çoğunlukla belli bazı kültürel, ideolojik ve politik kriterlere bağlıdır (Fernández 1998: 40), bu da tarihin kesinlikle objektif bir disiplin olmadığını gösterir.

XIX. yüzyıl boyunca Avrupa'da tarih araştırmalarını anlama ve yürütme biçimi önemli bir değişim geçirdi. O zamana kadar tarih konusu, az çok meraklı kişiler tarafından kaleme alınıyorken, XIX. yüzyılda ödün vermez profesyonel araştırmacıların uzmanlık alanına girdi. Ancak aynı zamanda yeni tarihçilerin pek çoğu, yaptıkları çalışmalarda, (gündelik hayatın rolü ya

² Bu konuda bk. GARCÍA GUAL, Carlos (2008). *Las primeras novelas. Desde las griegas y latinas hasta la Edad Media*. Madrid: Editorial Gredos; ve RUBIO TOVAR, Joaquín (1990). *La narrativa medieval: los orígenes de la novela*. Madrid: Grupo Anaya.

da halkın sesi gibi) o zamana kadar tarihî anlatılar için uygun görülmemeyen unsurları ve perspektifleri anlatmak suretiyle, ulusların zaman içinde yaptıkları işleri ortaya koyma zorunluğunu hissettiler (Fernández 1998: 86-87).

XIX. yüzyıldaki tarihî roman, Tarih ile Edebiyat arasındaki köklü ilişkiye bir yenilik getirdi. Ancak daha başından itibaren, ulusların geçmişlerini okuyucuya hoş bir şekilde anlatabilecek yepyeni bir sanat biçimi olma yolunu seçmişti. Genel olarak, her bir ulusun geçmişindeki gerçek kökleri bulma çabası içinde, tarihî anlatıları "tamamlayabilecek" ve onları her zaman ulaşamayacakları bir noktaya ulaştırabilecek önemsiz olaylar, duygular, örf ve âdetler, her bir halkın ve her bir kültürün yaşamındaki ayrıntılar üzerinde yoğunlaştı (Fernández 1998: 74-79). Bunu yaparken yazarların amacı olabirlikle eğlendirmeyi birbirine katarak, okuyucunun tarihe karşı ilgisini uyandırmaktı. Ancak bu romanlar geçmişi şimdiki zamanın parametreleriyle yorumlayarak anlatıyor, bu da okuyucuları, kaçınılmaz olarak, atalarından gelen ulusal özelliklerin devam ettiğine inanmaya itiyordu. Öte yandan şunu da unutmamalıyız ki, XIX. yüzyılda roman, o yıllardaki reformların hamisi olan varlıklı ve şehirli yeni orta sınıf için başlıca eğlence aracına dönüşmüş, bu nedenle de bazı yazarlar romanlarına belli bir eğitici karakter vermeye çaba göstermişlerdi. Romanlar, her zaman bilinçli bir şekilde olmasa da, uluslara ve onların başardıkları işlere biçim verdiler, ama aynı zamanda gelişmeye ve özgürlüklere doğru bir eğilim göstermesi "gereken" atılımcı bir hareket olarak gördükleri tarihi tahrif etmekte de etkin oldular (Barzun 2001: 825-859).

Avrupa'da tarihî roman, burjuvazinin doruk noktasına ulaştığı zamanla ve (ister devlete ait, ister yerel olsun) eski siyasi güçlerin gerileme dönemiyle yakından ilişkiliydi. İlk başlarda, iktidarın bulunduğu merkezlerden uzak kalma eğiliminde oldu; kırsal bölgelere, erişilmesi güç olan ve çok kullanılan yeni yolların uzağında bulunan yörelere yoğunlaşmış olduğu görülüyordu. O yerlerde tarih sanki durmuştu, çünkü oraları genelde büyük olayların dışında kalmıştı. O tür çevrelerin sayesinde en ilkel tarihî romanlar, bazen yazıldıkları gerçek ânın dışına çıkmak zorunda bile kalmadan, zamanın içinde büyük mesafeler katedebiliyorlardı. Romandaki olaylar dizisi, devletlerin sınırlarının herkes tarafından tanınmaya ve daha belirgin bir rol oynamaya başladığı bir zamanda, (hem iç hem dış) sınır bölgelerinde de geçebiliyordu; ya da o zamana kadar doğal olarak kabul edilmiş pek çok sınır siliniyor ya da farklı milliyetçi hareketler tarafından kuşkuyla karşılanıyordu. Bu durumun bizi şaşırtmaması gerekir, çünkü sınırlar bilinmeze doğru bir kapı açtığından ve aynı zamanda ötekiyle temasa geçilen yer olduğundan, her zaman maceraların yaşandığı özel yerler olmuştur (Moretti 1997: 16-21).

Diğer taraftan, sınırın öteki yanında olana karşı yürütülen kavga, çoğu zaman bu yandaki kendi halkının ihanetlerini de ortaya koyuyor, bu da milliyetçi bağın henüz ne kadar zayıf olduğunu göstererek, eski ve yeni bağlılıklar arasında, yani bölge ile ulus arasında yürütülmekte olan mücadeleyi simgeleştirmeye yardımcı oluyordu. İlk tarihî romanların pek çoğunda olaylar ülke içindeki sınırlar dahilinde geliyordu ve kahramanların hemen hepsi ölüyordu, çünkü onlar eski ve bölgesel değerlerin savunucularıydılar, bu yüzden de yeni fikirlerin peşinden giden roman, onları geri dönülmez bir şekilde mahkûm ediyordu (Moretti 1997: 33-36).

Aynı zamanda türdeş bir ulusun kurulması tek bir dile de gereksinim duyduğundan, tarihî romanlar, yerel lehçeleri azaltma ve ortak bir *koine*'nin yaratılmasına yardımcı olma görevini de üstlenecekti (Moretti 1997: 44). Böylelikle tarihî romanların sayısında çok büyük bir artış oldu ve XIX. yüzyılın ilk yarısında en çok yaratılan edebî türe dönüşmekte gecikmedi.

G. Lúca'sın artık klasikleşmiş *Tarihsel roman* (1937) başlıklı denemesinde pek güzel ortaya koyduğu gibi (Bölüm I, II), Walter Scott (1771-1832) modern tarihî romanın yaratıcısıydı ve ilk romantik romancı olarak okuyucularına geçmişi, gündelik hayattaki sorunlarıyla uğraşan kanlı canlı kişilerle dolu bir şey olarak göstermeyi başarmıştı; yani onun romanları, o aynı okuyucuların da yaşamakta oldukları bir realitenin uzaklardan yansıması, hattâ o aynı realitenin bir açıklamasıydı. Scott, tarihin yalnızca kitaplarda görüldüğü gibi bir şey olmadığı, bundan çok daha

fazlası olduğu ve bunların, iktidardakiler için önemli olmadıklarından ya da akademisyenlerin ilgisinin dışında kaldıklarından, halkın ortak belleğinden sonsuza dek silindiği düşüncesini savunuyordu. Onun romanlarının yarattığı muazzam etki, tarihî romanların rağbet görmesine yardımcı oldu, bu yüzden de pek çok Avrupalı bunları gerçekten tarihi anlatan kitapları okumanın bir tür "girizgâh"ı olarak görmeye başladı.

Ancak Scott'un romanları, özellikle de İskoçya çevresinde geçenler, aynı zamanda *geriye dönük tarihî romanlar* (Ferrerias 1976: 32) olarak da sınıflandırılabilir, çünkü bunlar, değerleri artık yok olmuş bir dünyayı anlatmaktadır. Bu tür romanlar, Eski Rejim düzenini özleyen ve onun geri gelmesinin her geçen gün daha da olanaksız olduğunu gören romantik akıma pek güzel uyuyordu. Buna rağmen, her ne kadar doğal olarak hatalara düşseler ve olayların bir kısmını gizleseler de, gerçek Tarih'i en güzel yansıtan eserler işte tam olarak bunlardı. Bu romanlarda, kaybolan o değerler roman dünyasının içinde yaratılıp şekillendirildiğinden, romanın başkahramanı o dünyayla daha fazla bütünleşmişti, hattâ *ileriye dönük tarihî romanlar* diye adlandırılanlarda olduğundan çok daha fazla. Bu sonuncular, geçmiş şimdiki zamandan kaçmanın bir biçimi olarak kullanıyordu ve başkahraman devamlı olarak övgülere boğuluyor, ama roman tarzındaki tarihsel çerçeve çoğunlukla yetersiz kalıyordu (Ferrerias 1976: 32-33). Romanları bu iki kategoriden birine dahil etmek çoğunlukla zor olsa da, bu konuda İspanya'dan iki güzel örnek sunabiliriz: Enrique Gil y Carrasco'nun *El Señor de Bembibre* (geriye dönük) ve Mariano José de Larra'nın *El doncel de Don Enrique el Doliente* (ileriye dönük) romanları.

Romantik tarihî romanla birlikte yeni bir kahraman tipi de ortaya çıkmıştı: bunlar, destansı birtakım hayallere erişebilmek için her türlü tehlikeyi göze alabilecek kapasitede kişilerdi ve çoğu zaman kendilerini trajik bir romantik atmosferin içinde buluyorlardı (Barzun 2001: 715-718). Yine de XIX. yüzyıldaki tarihî romanların çoğundaki karakterler genellikle ne gerçek ne de ünlü kişilerdi. Bunlar genelde ikinci planda kalırlarken, başkahraman, (bir ya da daha fazla gerçek kişiden esinlenmiş, veya tamamen hayalî olarak yaratılmış olabilen) kurgusal bir kişi oluyordu (Lúkacs 1937: 25-27 ve 35-38). Bunun nedeni de, tarihî romanlardaki tarihselciliğin, roman kahramanlarının değil, yeniden yaratılmış bir dünyanın üzerine kurulmuş olmasıydı. Bu romanlar kendilerine belli bir dönemi seçiyorlar ve olayların geçtiği çevreyi sırf dekoratif bir temel üzerinde yeniden yaratıyorlardı, ancak asıl önemli olan, aslında yazarın romanını yazmakta olduğu zamanı anlatan birtakım olayları nakletmekti. Öte yandan, gerçek tarihî kişiler kullanmak, bu eserleri, yazarın kendi kurgusuna pek az yer bırakmak zorunda kalacağı, yalnızca romanlaştırılmış bir Tarih'e dönüştürecekti. Bazı durumlarda böyle olmuş olsa da, genel olarak geçmiş dünyada yaşamakta olan kurgusal kahramanlar yaratma eğiliminin ağır bastığı bir gerçek (Ferrerias 1976: 30-31). Dahası, romantik-tarihî kahramanlar, Tarih'in kendi dilediği biçimde yönettiği kişilerdi ve kaderlerini değiştirmekten aciz olduklarından bunu yapmaya kalkıştırlarken çoğunlukla mahvolup gidiyorlardı. Roman yazarı, kahramanını canı istediği şekilde öldürerek tarihsel verileri değiştirme özgürlüğüne sahip değildi; ama eğer kahramanı kurgusal olursa bunu yapabiliirdi ve böylelikle anlatı daha özgür oluyordu.

Bu yeni roman türü tüm Avrupa'ya hızla yayıldı. İlk başlarda genellikle yapılan şey, Scott'un eserlerini taklit etmek oldu, ama çok geçmeden farklı ulusal türler ortaya çıkmaya başladı; bunlar her ülkenin kendi ideolojik politikasını şekillendirirken, aynı zamanda ortak zevklere hitap eden edebî bir ortak piyasa yaratılmasına da olanak sağlıyordu. 1750 ile 1850 arasında neredeyse bütün Avrupa'da aynı romanlar okunuyordu; bunların çoğu büyük üretim merkezlerinden (Büyük Britanya ve Fransa'dan) çıkmaydı ve ülkeler arasında fikir ve model alışverişini mümkün kılıyordu. Zaten bu iki ülke o dönemde Avrupa liberalizminin en güzel örneklerini oluşturmuyor muydu?

XIX. yüzyılın ilk çeyreği boyunca, İspanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde, ne yazarlar, ne de okuyucular özgün bir tarihî romana ilgi gösteriyorlardı. Yabancı örnekleri taklit edenlerin yanı sıra, en ünlü eserleri ya da yazarları kendi orijinal dillerinden okuyabilecek büyük bir okuyucu

kitlesi mevcut olduğu halde, bunların çok sayıda çevirileri yayımlandı. Bu eğilim en azından yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etti. İspanya'daki durum tek örnek değildi, başka ülkelerde de buna benzer şeyler yaşandı. Öyle ki, o ülkeler kendi romanlarını üretmeye başladıklarında, bu roman türü (ve bunların anlattıkları ideolojik dünya) artık yeterince gelişmişti. Bu da başlangıçtaki yazarların kullandıklarından farklı yöntemleri kullanmalarına olanak verdi (Moretti 1997: 181-184). Ancak tarihî romanlar öylesine rağbetleydi ki, bir sonraki edebî akım olan Realizm döneminde de üretilmeye devam edildi, hattâ bazı ülkelerde eskisinden çok daha fazla sayıda üretilirken, piyasayı doyuma ulaştırmaktan uzak kalarak, her yerde büyük bir beğeni görmeyi sürdürdüler (Moretti 1997: 171-174).

İspanya'da Tarihî Romanın Başlangıcı

Tarih konusu, milliyetçilik ve romantizmin etkilerinden önce İspanyol edebiyatında geniş ölçüde yer almıştı. Ama bu konuyu asıl ele alan edebî tür tiyatro oldu. Tarihî konuları işleyen tiyatro eserleri, tarihî romanlardakilerden çok farklı simgelere ve amaçlara sahip olmalarına karşın, İspanya'nın Altın Çağ'ındaki klasik eser üretiminin çok önemli bir bölümünü oluşturdu. XIX. yüzyıldan önce de belli bir tarihselcilik çabasına sahip olan az sayıda roman vardı, ancak bunlar çağdaş değerlerden yoksundu ve pek fazla edebî değer taşıymıyordu (Ferrerias 1976: 32). İspanya'da ilk sözde tarihî romanın, modern romanın yaratıcısı olan Miguel de Cervantes'in eseri olduğu söylenebilir; Cervantes öldüğünde, Ortaçağ kahramanı Bernardo del Carpio'nun efsanevi öyküsünü anlattığı *El Bernardo* adlı romanını tamamlanmamış olarak bırakmıştı. Tüm XVIII. yüzyıl boyunca İspanyol edebiyatı, amacı belirgin bir şekilde didaktik ve ahlâkî de olsa (ki bu da son derece Neoklasisizme özgü bir özellikti), tarih konusuyla da oldukça fazla ilgilendi. O dönemde İspanya'daki tüm büyük yazarlar, eserlerini İspanyol tarihindeki belli bazı olayları yüceltmeye adanmışlardı. Ama yine de tiyatroyun halkın üzerinde daha büyük bir etki yarattığı düşünüldüğünden, hâlâ en fazla tercih edilen edebî tür tiyatroydu. XVIII. yüzyılın son çeyreğine doğru, İspanya Tarihi konularını anlatan hatırı sayılır sayıda tiyatro eseri, özellikle de trajediler yazıldı³. Bu eserlerin çoğu, aynı yüzyılın sonlarına doğru ve bir sonraki yüzyılın ilk yıllarında sahneye kondu ve "milliyetçi" duygunun bir noktaya kadar gelişmesine yardımcı oldu (Álvarez Junco 2001: 228-231). Ayrıca bu konuda bazı romanlar da yazıldı ki bunların arasında, her ikisi de Pedro de Montegón'un eseri olan Vizigot krallığının sonunu anlattığı *El Rodrigo* (1790) ile *Eudoxia, hija de Belisario* öne çıkmaktadır.

Bağımsızlık Savaşı başladığında, Merkezî Yüksek Cunta⁴, yeni ulusun imajını güçlendirecek, o ulusun dayandığı geçmişteki mitolojik olayları baştan yaratacak ve Cunta'nın halkın adına yaptıklarını meşru kılacak ulusal bir edebiyatın yaratılması gereksiniminin kısa sürede farkına varmıştı. Bu yüzden Cunta, 1810 yılından itibaren, hâlâ sürmekte olan savaşın büyük dönüm noktalarının duygusal ve ideolojik anılarını işlemeye koyuldu. Aynı yıl, liberal İki Mayıs efsanesinin anısını öven bazı şiirler yayımlandı; kısa bir süre sonra da Zaragoza kuşatmalarının I. Yıldönümü'nü anmak için bir şiir yarışması düzenlenecekti⁵ (Álvarez Junco 2001: 231-233; García Cárceles 2007: 20-23 y 114). Ancak tarihî roman, yaşanan döneme özgü milliyetçiliği canlandırmak ve yurttaşları bu konuya hazırlamaya yardımcı olmak açısından, tarihî konulardaki tiyatrodan ya da şiirden çok daha etkindi (Álvarez Junco, 2001: 242).

³ Bunların en önemlileri arasında şu eserleri sayabiliriz: Ignacio López de Ayala'nın *Numancia destruida*; Ignacio García Malo'nun *Doña María de Pacheco*; Nicolás Moratín'in *Guzmán el Bueno*; José Cadalso'nun *Don Sancho García*; Agustín de Montiano'nun *Ataúlfo*; Rosa María Gálvez'in *Florinda* adlı eserleri; ve *Pelayo* diye aynı adı taşıyan iki eser: biri Gaspar Melchor de Jovellanos'un, öteki Manuel José Quintana'nın (Álvarez Junco 2001: 231).

⁴ Napolyon'a karşı verilen savaşa İspanya'da bu ad verilir (1808-1813). 1808 ile 1810 yılları arasında Fransızlara karşı ülkeyi yöneten kurum, Merkezî Yüksek Cunta (Junta Central Suprema) idi.

⁵ İki Mayıs, Bağımsızlık Savaşının, Madrid'te az çok halk tarafından gerçekleştirilmiş bir ayaklanmayla başladığı tarihtir. Zaragoza kuşatmaları da Fransızlar tarafından gerçekleştirilmiş bir dizi kuşatmadır.

İspanya'da Romantizm akımının başlangıcı son derece tartışmalı bir konudur. Napolyon istilası, Avrupa'da doğmuş olan ve temelde karşı devrimci bir karakter taşıyan ilk Romantizm hareketinin ülkeye gelmesini engellemiştir. Özellikle 1800'den itibaren tüm kıtaya yayılmış olan bu ilk akımda soylularla ilintili bir hava vardı ve bir önceki dönemdeki aydınlanmacı rasyonalizme karşı mücadele vermekle uğraşıyordu. Ancak çok geçmeden burjuva sınıfı da bu kültürel hareketi sahiplendi, onu devrimci bir ideolojiye dönüştürdü ve bu ideolojiyi, yeni doğmakta olan liberalizmi yeni bir toplum yaratmaya yardımcı olabilecek tarihselci bir programla donatmak için kullandı. Böylelikle, İspanya'daki Romantizm de, uzun vadede, neredeyse bütün Avrupa'da olduğu gibi, sonunda iki ayrı akımın etkisine girdi: bunlardan biri, muhafazakârlara yakın duran, daha aristokrat bir akımdı; ötekiyse liberal milliyetçiliğe daha bağlıydı (Ferrerias 1976: 22).

Eski Rejim zayıfladıkça ve liberaller güç kazandıkça, edebiyat, burjuva dünyasını ve onun değerlerini daha büyük bir özenle yansıtmaya başladı; artık yeni yazarların çoğunun içinden çıktıkları aynı dünyaydı bu. İşte bu yüzden edebiyatta Romantizm, İspanya'da mutlakiyetçi kral VII. Fernando'nun 1833'teki ölümüne kadar gerçek bir varlık gösteremedi; o zaman da, çoğunlukla ılımlı bir tarzda olsa da, liberalizm ile yakın bir ilişki içinde olduğu görüldü (çünkü bu, iktidarı ele geçirecek olan liberal siyasi akımın ta kendisiydi). Edebiyatta bariz bir yeniden doğuşun yanı sıra, aydınlar ulusun vicdanına göre hareket etmeye başladılar ve daha ilk başlardan itibaren, yalnızca o zamana kadar kültür hayatına erişebilen o her zamanki ayrıcalıklı azınlığa değil, halkın mümkün olan her kesimine ulaşmaya çalıştılar. Böylelikle Liberalizm ve Romantizm, modern ulusların imajıyla bütünleşebilecek yeni bir ülke yaratmaya girişmek üzere, burjuvazinin yeni ekonomik ve politik gücüne katıldılar (Zavala 1980: 295-296).

1830 yılına doğru, yazarların büyük bir çoğunluğu, herkesin, kökeni çok uzun zaman önceye dayanan tek bir ulusa ait olduğu düşüncesini, artık tartışılmaz bir şey olarak kabul etmişti. Milliyetçilik, bu yazarları o zamana kadar yaptıklarından daha farklı bir biçimde roman yazmaya itecek ve romanlarını milliyetçi bir tarihî çerçeve içine oturtmalarını sağlayacaktı. Ama bunların hepsi edebiyatın kaçınılmaz bir biçimde siyasallaşmasına yol açtı (Ferrerias 1976: 140-143).

İspanya'da Tarihî Romanın Dönemleri (1800-1870)

İncelediğimiz süre içinde, farklı tarihî roman biçimlerine tekabül eden üç belirgin siyasi dönem olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, 1800 yılına doğru başlayıp yaklaşık olarak 1833'e kadar sürdü. Bu dönem, Bağımsızlık Savaşından önceki yılları, milliyetçi ideolojinin ortaya çıktığı zamanda savaş yıllarını ve kısa süren Liberal Üç Yıllık Dönem deneyiminin (1820-1823) yok etmeyi başaramadığı mutlakiyete geri dönüşü kapsıyordu. Bu ilk dönem içinde ayrıca ortaya çıkan yeni bir türdeki tarihsel incelemelerin temel amacı, İspanya Tarihi içinde, liberallerin savundukları reformları destekleyecek ve bunların evveliyatını oluşturacak olayları bulup çıkarmaktı. Bu dönem, Romantik özellikler gösteren tarihî romanların yazıldığı bir dönem olmasına rağmen, bu roman türü 1833'te sona ermedi ve basılmaları XIX. yüzyılın ortalarına kadar sürdü (Ferrerias 1976: 15-17 y 99; Ferrerias 1980: 353).

İkinci siyasi dönem 1833'ten 1843'e kadar sürecekti; kraliçe II. Isabel'in henüz reşit olmadığı bu dönemde, mutlakiyetçilik nihayet iktidardan uzaklaştırılacak, burjuvazinin ve liberalizmin refah dönemi başlayacaktı. Edebiyatta tarihî roman türüne gelince, bunların bazıları 1860 yılına kadar bile sürecekti. Bu dönemde tarihî macera romanı diyeceğimiz tür ortaya çıktı (Ferrerias 1976: 99; Ferrerias 1980: 353-354). İberik Yarımadası'nda Katalan ya da Bask milliyetçiliği gibi başka milliyetçi hareketlerin gerekçelerini savunan bazı tarihî romanların yayımlanması da bu döneme rastlar.

Son olarak 1843'ten 1870'e kadar süren üçüncü siyasi dönem, kraliçe II. Isabel'in gerçek saltanat yıllarını (1843-1868) ve kraliçeyi sürgüne gitmek zorunda bırakarak ülkede büyük bir istikrarsızlık dönemini başlatacak olan 1868 Devrimi'ni kapsar. O yıllarda İspanyol toplumu, modern ekonomik ve siyasi temeller üzerinde kendisini yeniden yapılanmaya götüren ve

yenilenmiş bir kültür hayatını da yanında getiren bir dizi değişiklik yaşadı (Ferrerias 1976: 99; Ferreras 1980: 354-361). Edebiyat açısından daha fazla sayıda tarihî romanın yazıldığı bir dönem oldu. Tarihsel maceralar romanı denilen türe de bu dönemde rastlıyoruz; bunlar gerçek tarihî macera romanlarıyla neredeyse aynı zamanda ortaya çıktığı halde, bu üçüncü döneme gelene kadar edebî eğilimlerde etkili olamadı.

Ve bu üç grubun yanı sıra, daha ilk baştan itibaren, kendine özgü birtakım özelliklere sahip bir başka tarihî roman türü daha ortaya çıktı; genel olarak 1870'ten sonra kendini göstermeye başlayan bu türe ulusal tarihî roman adı verilebilir.

1. Romantik tarihî roman (*Novela histórica romántica*)

XIX. yüzyılın ilk yıllarında hatırı sayılır miktarda roman yazıldı; bunlar İngiliz ve Fransız serilerini taklit eden çok sayıda romanın yanı sıra, kimi zaman genel olarak kullanılan modeli İspanyol düşünce tarzına ve estetiğine uyarlamaya da çalıştı. Söz konusu romanlar özellikle ilgili ve sadık bir okuyucu kitlesinin oluşmasına yardımcı oldu. İşlenen konular çok çeşitliydi: duygusal, korku, kilise karşıtı, yerel örf ve âdetleri işleyen, pedagojik, ahlâkî konuların yanı sıra bazıları da tarihî konulardı. Ancak çok geçmeden Romantizmin baş göstermesi ve liberalizmin güç kazanması, tarihsel tartışmaların yayılmasına yol açtı (Álvarez Junco 2001: 242; Ferreras 1976: 62; Ferreras 1980: 361-370; Zavala 1980: 308-309). İlk yazılan tarihî romanların bazıları Avrupa'dan ithal edilen örneğe tam olarak uymuyordu ve bunlar yaşanan dünyalarda geçtiği ve İspanyol temalarını işlediği için çok daha özgün ve "ulusal"dılar. Yukarıda ulusal tarihî roman dediğimiz bu türden, makalenin sonunda biraz daha söz edeceğiz.

Bu dönemdeki tarihî romanların hemen hepsi kral VII. Fernando'nun ölümünden sonra basıldı (1833). Yine de az sayıdaki bazı romanlar daha önce ortaya çıkmıştı (Ferrerias, 1976: 60-61); bunların çoğu, siyasi polisin denetimi gevşettiği 1830 yılından itibaren basılmaya başlandı. O zaman çok büyük sayıda yabancı kitabın İspanya'ya girmesine olanak sağlandı, ki bunların arasında Walter Scott'un ve Madame Staël'in eserleri de vardı. Yabancı romanların çevirilerinin satışı da artmıştı, bu da halkın üzerinde çok büyük bir etki yaratmış ve ulusal üretim için gereken atmosferi hazırlamış oldu. Her şeye rağmen tarihî roman türü, kralın ölümüne kadar bir varlık gösteremedi (Ferrerias 1980: 361-370). Tarihî romanın gelişimi aynı şekilde yayımcılar tarafından da destekleniyordu, çünkü bu eserlerin çoğu, okuyucu kitlesinin büyük bölümünün verebileceği makul fiyatlara gazetelerde ve dergilerde tefrika ediliyordu (Ferrerias 1976: 20-21; Zavala 1980: 309).

İspanya'da ilk modern tarihî romanın, Rafael Húmara y Salamanca'nın *Ramiro, conde de Lucena* adlı eseri olduğu kabul edilir; 1823'te Paris'te basılan bu eser, bu yeni roman türü üzerine ilginç bir giriş yazısı da içermektedir. Ancak başka dillerde yazılmış ve İspanya dışında, çoğu sürgündeki liberaller tarafından yazılıp basılmış daha başka romanlar da vardır. Bunların arasında José Blanco White'a atfedilen *Vargas* (1822) ile Valentín Llanos'un *Don Esteban y Sandoval or the Freemason* adlı romanları (her ikisi de 1826 yılında basılmıştır); Telesforo de Trueba y Cossío'nun *Gómez Arias or the Moors of the Apujarras* (1826) ve *The Castilian* (1829) adlı eserleri sayılabilir. Bu eserlerin çoğunda olaylar Reconquista döneminde geçer (Zavala 1980: 309). İspanyol köklerinden gelen Amerika'daki ilk örnek ise, 1826'da Philadelphia'da basılan ve Tlaxcala'nın Cortés tarafından fethedilmesini anlatan anonim *Jicotencal* adlı eserdir (bu roman, günümüzde İspanyol liberal devrimci Félix Mejía'ya atfedilmektedir) (Zavala 1980: 309).

Romantik tarihî roman, romantik kahraman ile kurgu dünya arasındaki kopukluğu anlatır; yazarların yaşadıkları zamanla aralarındaki uyumsuzluğu simgeleyen bir kopukluktur bu. Yazar, dünyasını geçmiş zamana oturtur, çünkü böylelikle kahramanın umutsuzluğunu daha iyi ifade edebilecektir; ancak geçmiş zaman, yazarın yaşadığı zamanın kopyasından başka bir şey değildir, yani yazarın yaşadığı dönemi eleştirmek için kullandığı bir biçimdir. Bu tür romanda kahraman çoğunlukla ölür ya da umutsuz bir duruma düşer ve sorunlarına nadiren herhangi bir çözüm

bulmayı başarır. Bu romanlarda kasvetli manzaralar ve talihsiz olaylar bol bol bulunur. Çok az sayıda gerçek tarihî karakter vardır; böyle biri ortaya çıksa ve başkahraman olsa bile, gerçekteki hayatını yaşayıp ideallerinin peşinde koşmak yerine, yazarın yapmasını istediği şeyleri yapar.

Yazarlar, eserlerine (o dönemin havasını yaratacak mobilyalar, giysiler, binalar, eski konuşma tarzı gibi) bazı unsurlar katarak asgari bir gerçeğe benzerlik yaratmakla yetinirler. Kimi zaman eserin en başında, sonradan olayların akışını bozabilecek çok fazla bilgi vermekten kaçınmak için, romanın geçtiği dönemle ilgili küçük bir genel tarih bilgisi verirler. Yine de eseri oturtacakları gerçek olaylar hakkında nadiren geniş bilgi edinmişlerdir, bu yüzden de tarihsel aykırılıklara bol bol rastlanır. Konular, bazı Avrupa temaları olsa da, her şeyden çok (Endülüs cephesi de dahil olmak üzere) İspanyol Ortaçağından alınır. Ancak Amerika motiflerine pek az ilgi gösterilmesi dikkat çekicidir (Ferrerias, 1976: 99-139).

Romantik tarihî roman, daha başından itibaren, *liberal tarihî roman* ve *mutlakiyetçi tarihî roman* diye adlandırılabilir iki farklı eğilim gösterdi. Bunların her ikisi de geçmiş zamana yoğunlaşıyordu ve ikisinde de kahraman tüm aksiyonu yönlendiriyor gibi görünüyordu; tarihî çevre yalnızca olayların arka planında bir dekor gibiydi. Ancak bu türlerden birincisi, dünyayı değiştirebilecek tek şey olarak gördüğü bireysel güçleri yüceltiyor (ve daha devrimci idealler güdüyordu), ikincisiyse yenilgiye uğramış mutlakiyetçi aristokrasinin kaçabileceği bir sığınaktı. Her ikisinde de olayların sonu trajikti: romanın kahramanı, ya uyum sağlamayı reddettiği, ya da artık yok olmuş bazı idealleri savunduğu için mahvolup gidiyordu.

Bu iki türden birincisi konularını tarihten alıyor, ama bunları yaşanan zamanı eleştirmek için kullanıyordu. 1822 yılında Francisco Brotóns'un Cádiz'de bastırıldığı *Rafael de Riego o la España libre* adlı eseriyle İspanya'da ilk önce ortaya çıkan da işte bu türdür. Dikkat çekici daha başka eserler şunlardır: Mariano José de Larra'nın *El doncel de don Enrique el Doliente* (1834), José de Espronceda'nın *Sancho Saldaña o el Castellano de Cuellar: Novela histórica del siglo XIII* (1834) ve Eugenio de Ochoa'nın *El auto de fe* (1837) adlı eserleri. Bu tür tarihî romanlar ulusal tarihî roman denilecek türün ortaya çıkmasını sağladılar. Ama bunlar aynı zamanda iktidardaki liberalizmin, köklerini kuramsal bir "liberal" geçmişe bağlamalarına yardımcı olacak birtakım temaları ve mitleri kullanmasına da yardımcı oldular (Ferrerias 1980: 370-373).

İkinci türdeki romanlara gelince, bunlar Avrupa'da mevcut olan romantik akımlara daha iyi uyum sağladılar. Bu tür, yukarıda sözü geçen *Ramiro, conde de Lucena* (1823) ile başladı ve onu Ramón Soler López'in eserleri, özellikle de *Los bandos de Castilla* (1830) ve politikacı Francisco Martínez de la Rosa'nın bir tür romanlaştırılmış tarih kitabı olan *Hernán Pérez del Pulgar, el de las hazañas* (1834) izledi. Ama hiç kuşku yok bu türün en güzel örneği, Enrique Gil y Carrasco'nun *El señor de Bembibre* (1844) adlı eseri idi (Ferrerias 1980: 373-374).

2. Tarihî macera romanı (*Novela histórica de aventuras*)

İlk aşama geride kalınca onun yerini yavaş yavaş tarihî macera romanı denilen tür aldı. Bu çeşit romanlar Romantizmin güç kaybettiği ve liberal burjuvazinin iktidarı desteklediği dönemde kendini göstermeye başladı. Tarihî romanların ortaya çıkmasına olanak sağlamış olan sanatsal ve toplumsal şartların değişmiş olmasına rağmen, bu tür romanlar, toplumun burjuva kesimi için temel eğlence biçimine dönüşmüş olduklarından ortadan kaybolmadılar. Yine de, kaçınılmaz olarak, daha önceki romantik kahraman, yerini yeni tip bir başkahramana bıraktı; dünyayla arasında belli bir kopukluk olduğunu hâlâ hissediyor olmasına rağmen bu kahraman, eserin sonunda kaderini kabul edilebilir bir yola sokmayı başarıyordu. Tarihî çevre yine yerli yerindeydi, ama artık karşıt bir dünya söz konusu değildi. Yeni kahramanın dünyadaki yerini bulmak için atılmak zorunda olduğu tehlikeli maceralara bol bol yer veriliyordu, ama hem o dünya hem de tarihî karakterler zayıf bir şekilde işleniyor ve dikkatleri melodramın üstüne yoğunlaştırıyorlardı. Dünya daha düalist olmuştu ve olumlu ya da olumsuz örnekleri canlandıran tipler yaratılmıştı. Bu

romanlarda daha betimsel bir üslup benimseniyor ve kabul görebilecek ilk diyaloglara yer veriliyordu. Ancak değer yargıları ve siyasi ahlâk daha fazlalaşmıştı.

Genellikle tefrika halinde yayımlanan bu romanların üretimi, kalitenin çok aşağı düzeyde olmasına rağmen çok yüksek bir sayıya ulaştı (Ferrerias 1976: 99-103; Ferrerias 1980: 375 y 385-390). En fazla öne çıkan eserler arasında şunları sayabiliriz: Benito Vicetto Pérez'in *Los hidalgos de Monforte* (1857); Küba asıllı İspanyol yazar Gertrudis Gómez de Avellaneda⁶'nın *Gautimozin, el último emperador de Méjico* (1846); belki de bu dönemin en iyi yazarı olan Manuel Fernández y González'in *El pastelero de Madrigal* (1862) ve *Allah-Akbar* (1849) adlı eserleri; ya da ılımlı liberal partinin gelecekteki başkanı ve uzun yıllar İspanya'da başbakan olarak görev yapan Antonio Cánovas del Castillo tarafından yazıldığı için özellikle ilgi çeken *La campana de Huesca. Crónica del siglo XII* adlı eser (1852).

Ele alınan konulara gelince, yine Ortaçağ konuları anlatılmaktadır, ama milliyetçiliğin iktidarda olmasının ve okuyucu kitlesi tarafından tutulmasının sonucu olarak, İspanya Tarihî'nin daha pek çok başka zamanları da bu romanlarda yer alır. İspanyol tarihinin Amerika'yla ilgili bölümleri yine seyrek olarak anlatılmaktadır ve romantik unsurun güç kaybetmesi nedeniyle Endülüs'le ilgili olanlar büyük bir düşüş göstermiştir. Bazı yazarlar eserleriyle daha demokrat veya daha cumhuriyetçi bir bilinç yaratmaya çalışırlar (belki de Wenceslao Ayguals e Izco'nun 1848'de yazdığı *Ernestina*'da olduğu gibi). Daha başka yazarlar, (Vicente Barrantes y Moreno'nun 1855-56'da basılan, ama kuvvetli bir kilise karşıtlığı içerdiği için yıllarca yasaklanan *Juan de Padilla, novela histórica* adlı eserinde olduğu gibi) kilise karşıtlığı veya federalizm gibi konuları işlerler. Ancak, belki de ortak bir ulusal bilinci arama çabası her şeyin üzerine çıkan bir duygu olduğu için, politika edebiyat dünyasını ele geçirmiştir. Ayrıca bunun sebebi belki de İspanya'nın o yıllarda muazzam bir siyasi ve sosyal istikrarsızlığa maruz kalmış olmasıdır (Ferrerias 1976: 175-177).

3. Bölgesel tarihî roman (*Novela histórica regional*)

İberik Yarımadası'nda daha başka milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkmasıyla aynı zamanda ve bunların sonucu olarak, sıklıkla eski mutlakiyetçi tarihî roman türüyle ilişkilendirilen yeni bir eğilim baş gösterdi. Bölgesel tarihî roman, şiirler ve efsanelerle birlikte, bu milliyetçi hareketlerin edebiyattaki sesini oluşturuyordu ve bunların tarihsel bir meşruiyet kazanmalarına yardımcı olurken, aynı zamanda belli bazı değerlerin sürdürülmesini de savunuyordu. Bu eğilim, aksiyonun geliştiği dünyayı daha da sınırlı bir hale getiriyor ve İspanya'nın bazı bölgelerindeki gelenekleri İspanyol milliyetçiliğinin savunduğu geleneklerin karşısına çıkararak bunları yüceltiyordu. Bu eserlerde siyasi mesaj sanat endişesinin üstünde yer alıyordu, bu nedenle sıklıkla maceranın yerini mitlerin sağlamaştırılması çabasına bıraktığı karmaşık anlatılar olarak ortaya çıkıyordu. Bu romanlarda romantik kahramanın yerini çoğu kez (gerçekten var olduğu konusunda ısrar edilse de) tümüyle hayalî olan ve yüceltilmek istenen toplumu temsil eden bir başkahraman alıyordu (Ferrerias 1976: 147; Ferrerias 1980: 375-376). Bu romanların bazıları İspanya'da konuşulan başka dilleri yüceltme ve onları gerçek "ulusal" dillere dönüştürme çabası içinde o dillerde yazılıp basıldılar; ve bunların pek çoğu İspanya dışında basıldı.

Bu romanların içinde belki de en paradigmatik olanlar Bask milliyetçiliği çevrelerinde üretilenlerdi. Bu tür romanlara gösterilebilecek en iyi örneklerden biri, Francisco Navarro Villoslada tarafından 1879'da yayımlanan *Amaya o los vascos del siglo VIII* adlı eserdir (ne gariptir ki bu yazar ayrıca hatırı sayılır miktarda ürettiği tarihî romanlarda son derece muhafazakâr bir İspanyol milliyetçiliğini de öne çıkarmıştır; örneğin 1849 tarihinde basılan *Doña Urraca de Castilla*

⁶ Bu konuda bk. HORTA SANZ, María Jesús (2015). "La conquista de México en el *Guatimozin* de Gertrudis Gómez de Avellaneda". *Estudios y Homenajes Hispanoamericanos*. III. haz. Efthimía Pandís Pavlakis ve d. Madrid: Ediciones del Orto, 93-105.

adlı eserinde olduğu gibi)⁷. Katalan dünyasındaysa Antonio de Bufarull'un *L'orfeneta de Menàrgues o Catalunya agonizant* adlı eserini gösterebiliriz (1862).

4. Tarihsel maceralar romanı (*Novela de aventuras históricas*)

Bu aşaması, okuma yazma bilen sayısının artması ve daha yüksek bir eğitim seviyesine erişme isteğinin orta-alt sınıf içinde yayılmasıyla, halkın büyük bir bölümünün bu kitaplara ulaşabildiği bir zamana rastlar. Ayrıca devletin yürüttüğü milliyetçiliğin propaganda kampanyaları da meyvelerini vermeye başlamıştır, bu da halkın ulusun tarihini öğrenme ilgisinde kendini gösterir. Ancak bu yeni tür romanda tarihî dünya neredeyse tümüyle yok olmuştur: Tarih'ten söz ediyorlarmış gibi görünür ama aslında yalnızca başkahramanların kurgusal maceralarını anlatmaktadırlar. Yeni kahramanlar derinlikten, hattâ psikolojik öğelerden yoksundur ve klişeler yaratıcılığı bastırmıştır (Ferrerias 1976: 99-101). Yazarlar melodramatik unsurları çok daha fazla kullanırlar ve romanlar çoğunlukla "mutlu son"la biter, çünkü yazarlar halkın bundan hoşlandığı ve aynı zamanda satışları arttırdığı kanısındadırlar. Bazıları ahlâk dersi veren unsurları da kullanırlar, ayrıca (ütopik sosyalizm gibi) milliyetçilikle rekabet etmeye başlayan yeni enternasyonalist ideolojilere bir yanıt olarak toplumsal bütünleşme konusunu da işlerler.

Yine de konular genelde pek ilginç değildir, çünkü çoğu zaman daha önce ele alınanların tekrarından ibarettir (Ferrerias 1976: 180-183 y 209). Yazılan eserlerin listesi uzayıp gider ama hemen hiçbiri gelecek kuşaklara kalmasına degecek bir kaliteye sahip değildir. İlginç bir alt tür olarak, (özellikle nam salmış bazı haydutların romanlaştırılmış biyografileri şeklindeki) "eşkiya romanları"nı gösterebiliriz; örneğin Francisco de Sales Mayo'nun basım tarihi bilinmeyen *Jaime el Barbudo o Los bandidos de Crevillente* adlı romanı gibi; gerçi bu kitap aslında bir ulusal tarihî romandır, bu yüzden daha sonraki edebî döneme girmesi uygun olur.

Buraya kadar incelediğimiz üç tip tarihî roman, örnekler gittikçe zayıfladığı, konular tekrarlandığı ve sırf eğlence unsuru gözetilerek edebî değeri giderek azaldığı halde, XIX. yüzyıl sonlarına kadar üretilmeye devam etti. Ancak bunların yanı sıra, 1870 yılına doğru farklı bir tür ortaya çıktı; bunlar daha önce bir dizi eserle kendini göstermiş olsa da o zamana kadar halkın arasında özel bir ilgi uyandırmayı başarmış değildi. Bu romanların yazarları "ulusal hikâye" terimini tercih etseler de, bu tür, bizim bundan önce *ulusal tarihî roman* diye adlandırdığımız roman tipidir ve en önde gelen temsilcisi, üretken bir yazar olan Benito Pérez Galdós'tur (Ferrerias 1976: 202).

Artık o dönemde, tarihî roman modası İspanyol ve Avrupa anlatı üretimine ve piyasasına hakim olmayı sürdürdüğü halde, Realizm akımı edebiyatta güç kazanmaya başlamıştır bile. Realizmin doruk noktasına ulaşmasıyla Romantizmin aşırılıklarından tümüyle uzaklaşmış bir tarihî roman türü yaratılmış, daha toplumsal, yerel örf ve âdetlere daha fazla yer veren konulara girilmiş, daha az sayıda ama daha kaliteli eserler ortaya çıkmıştır. Kendilerini bu türe adayın yazarların sayısı azalmış, ama o zamana kadar çok az sayıda olan kadın yazarlar ortaya çıkmıştır (Ferrerias 1976: 208-210). Aslında bu türün kökenleri, Francisco Brotóns'un *Rafael de Riego o la España*'sıyla (1822) ve Wenceslao Ayguals e Izco'nun *El Tigre del Maestrazgo*'su (1846-48) gibi daha sonraki eserlerle 1820'lere kadar uzanır. Yüzyılın sonuna kadar zafere ulaşmamış olması, İspanya'da ilk liberalizm ve milliyetçilik hareketlerinin neredeyse elli yıl sonrasına kadar fikirlerini kabul ettirmeyi başaramamış olmalarının yeni bir kanıtından başka bir şey değildir (Ferrerias 1976: 212). Ulusal tarihî romana belirgin bazı özellikler kazandırmayı, hem de o zamandan itibaren yaratılacak ve okuyucular tarafından merakla izlenecek tek tarihî roman türüne dönüştürmeyi başaran yazar, Galdós olmuştur.

⁷ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. JUARISTI, Jon (1987). *El linaje de Aitor. La invención de la tradición vasca*. Madrid: Taurus Ediciones, 2. bs., 1998.

SONUÇ

Çağdaş tarihî roman, daha başlangıcından itibaren, XIX. yüzyılda iktidara geçen liberal burjuvazi sınıfının milliyetçi ideolojisini edebiyatta mükemmel bir şekilde temsil etti. Başlangıçta Romantik hareketle sıkı bir ilişki içinde olan bu edebî tür, Avrupa'daki tüm ulus-devletlerde yaşanmakta olan değişiklikleri anlamının iki ayrı biçimini yarattı: bunlardan birincisi, yitirilmiş bir dünyaya duyulan özlemi dile getiriyor ve uzaklarda kalmış ideal bir geçmişteki yaşam biçimlerini geri kazanmayı amaçlıyordu; ikincisiyse yaşanan zamanı tatminkâr bulmuyor ve daha büyük reformlar talep ediyordu. Bunların ikisi de yaşadıkları dünyaya karşı hoşnutsuzluk gösteriyor ve kabul ettirmek istedikleri şimdiki zamanı desteklemek için geçmişe başvuruyordu, ama aynı zamanda her ikisi de aslında hiçbir zaman var olmamış bir tarihi yeniden yaratıyordu. Romantizmin etkisi zamanla kayboldu ve liberalizmin kesin olarak iktidara geçmesiyle aynı zamanda yerini daha konformist anlatılara bıraktı. Romanlar ayrıca melodramatik maceralarla, okuyucuları oyalayan yerel örf ve âdetlerle ve peşinde koştukları ideolojiyi daha iyi gizleyen unsurlarla giderek daha fazla dolup taşıyordu. Ama bütün XIX. yüzyıl boyunca "Tarih'in sesi" ve ulusun geçmişini anlamının hoş bir biçimi olduklarını savundular ve iktidardaki sınıflar tarafından, kitlelerin içinde kendi idealleriyle uyumlu ortak bir bilinç yaratma amacıyla kullanıldılar.

SUMMARY

Literature served as a fundamental "tool" when it came to creating nationalist myths. The nationalist liberals of the 19th century formed their canon taking control of all the culture which had been used in favor of absolute monarchies and they gave it a new meaning. At the same time, they encouraged the emergence of new works based on the ideology they defended. The Romantic Movement was one of the factors which collaborated most in uniting literature with nationalism. Novel immediately converted into the best artistic expression of state nationalism and into the simplest way to expand it among growing number of people. On the other hand, the relationship between history and literature had been strong since Ancient History. In this regard, historical novel in the 19th century is assumed to renovate this connection, but it also turned out to be a new artistic form which would make the past of nations public to readers in a pleasant way. Its objective was to raise interest in history combining credibility with entertainment, without just limiting itself to figures or dates or a strict method. Yet, in spite of talking about the past, these novels referred to the present and reinterpreted the historical in favor of its own interests. This article offers a general overview of Spanish historical novel until 1870. Historical theme had already been addressed in the Spanish literature before the influence of nationalism and romanticism. However, the genre which did it had been drama. There were also a small number of novels with a certain historicist effort before the 19th century, but they lacked modern values. It was when the War of Independence started that the need was felt to create a national literature which would help strengthen the image of the new nation and recreate mythological events of the past. And it is then when historical novel converts into the ideal genre to embody the typical nationalism of the contemporary age. Towards 1830 the great majority of the writers had already accepted the idea that everyone belonged to a nation which had originated long ago, as something indisputable. The nationalism leads them to narrate in a different way and promotes the inclusion of national historical frames in the novel. However, most of the novels during early years are mere imitations of English or French works. This production helped form an interested and devoted public and promoted the further acceptance of Spanish historical novel in romantic style, which didn't flourish until three years later when political liberalism managed to take power. The second period spans approximately till 1850. In this period there appears a historical novel which is concerned more about adventures and also another kind which defends the cause of other nationalist movements of the Iberian Peninsula. Finally, the third period extends to 1870. Here we find a novel in which the historical base has almost disappeared in favor of the adventures. Emerging along with these groups, national historical novel flourishes from 1870 onwards.

KAYNAKÇA

- ÁLVAREZ JUNCO, José (2001). *Mater Dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus-Santillana, 2002.
- BARZUN, Jacques (2001). *Del Amanecer a la Decadencia. Quinientos años de vida cultural en Occidente (de 1500 a nuestros días)*. çev. Jesús Cuéllar ve Eva Rodríguez Halffter. Madrid: Taurus-Santillana.
- EVEN-ZOHAR, Itamar (1994). "La función de la literatura en la creación de las naciones de Europa". *Avances en Teoría de la literatura: Estética de la Recepción, Pragmática, Teoría empírica y Teoría de los Polisistemas*. haz. Darío Villanueva. Santiago de Compostela: Universidad de Santiago de Compostela. 357-377.
- FERNÁNDEZ PRIETO, Celia (1998). *Historia y novela: Poética de la novela histórica*. Navarra: Ediciones de la Universidad de Navarra, 2. bs., 2003.
- FERRERAS, Juan Ignacio (1976). *El triunfo el liberalismo y de la novela histórica (1830-1870)*. Madrid: Taurus Ediciones.
- FERRERAS, Juan Ignacio (1980). "La prosa en el siglo XIX". *Historia de la Literatura Española. Tomo III: Siglos XVIII/ XIX*. haz. José Mª Díez Borque. Madrid: Taurus Ediciones, 1982, 351-438.
- HOBBSAWM, Eric (1983a) "Introducción: La invención de la Tradición". *La invención de la tradición*. çev. Omar Rodríguez. haz. Eric Hobsbawwm – Terence RANGER. Barcelona: Editorial Crítica, 2002, 7-21.
- HOBBSAWM, Eric (1983b) "La fabricación en serie de tradiciones: Europa, 1870-1914". *La invención de la tradición*. çev. Omar Rodríguez. haz. Eric Hobsbawwm – Terence Ranger. Barcelona: Editorial Crítica, 2002, 273-318.
- JUSDANIS, Gregory (1990). *Belated Modernity and Aesthetic Culture Inventing National Literature*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- LÚKACS, György (1937). *La novela histórica*. çev. Jasmin Reuter. México: Ediciones Era, 1966.
- MORETTI, Franco (1997). *Atlas de la novela europea. 1800-1900*. çev. Mario Merlino. Madrid: Tarma Editorial, 2001.
- SALAS DÍAZ, Miguel (2010). *Mitos patrióticos. Apuntes sobre la construcción del nacionalismo español en la literatura del siglo XX*. Valladolid: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Valladolid.
- ZAVALA, Iris M^a (1980) "Características Generales del siglo XIX (Burguesía y Literatura)". *Historia de la Literatura Española. Tomo III: Siglos XVIII/ XIX*. haz. José Mª Díez Borque. Madrid: Taurus Ediciones, 1982, 291-350.